

Čebelarškemu terminološkemu slovarju na pot

Besedilo: **Ljudmila Bokal**, ZRC SAZU, vodja projekta Čebelarški terminološki slovar

Septembra 2008 je izšel Čebelarški terminološki slovar, ki je nastajal zadnjih pet let. Izdelava slovarjev je vedno dolgoročno in obsežno delo številnih sodelavcev. Sadov tega dela bodo deležni vsi čebelarji, saj bo vsak lahko brezplačno prejel svoj izvod. Kako velik projekt je bil izdelava Čebelarskega terminološkega slovarja, vam na kratko ilustrira spodnje besedilo, ki ga sicer lahko v celoti preberete v slovarju.

Čebelarstvo je področje, ki ima za slovenski prostor in njegovo prepoznavnost poseben pomen. Čas bo njegovo pomembnost dopolnil še z novimi spoznanji, saj v zadnjem času ne samo stroka, ampak tudi ozaveščena javnost vse bolj poudarja njegovo naravovarstveno vlogo. Nedvomno pa je to področje, ki ga označuje misel, da je najlepše, kar človek, priraščen na zemljo, lahko uresničuje pri svojem vsakdanjem delu. Nazoren prikaz tega je ljudska umetnost, ki se je z množico motivov, obsegajočih čustvene in miselne vzgibe slovenskega človeka, edinstveno izrazila v poslikanih panjskih končnicah. Samoniklost in poseben odnos do predmeta svoje obravnave pa slovensko čebelarstvo potrjuje tudi z izrazi, med katerimi so številni, ki kažejo na samosvoje predstavitvene poti, po katerih so se oblikovali skozi stoletja.

Prvi zapis o slovenskem čebelarstvu najdemo v Slavi vojvodine Kranjske Janeza Vajkarda Valvasorja (1689). Tako pravi: »Ljubljana v Gorenjo Nemčijo ali na Solnograško in Bavarsko pošilja vsako leto veliko stotov medu za pripravlanje medicine, zakaj naša dežela ga ima na pretek ter ob preobilici vina lahko pogreša med in iz njega narejeno medico /.../« (Slava vojvodine Kranjske, 1994, 270). Citat kaže na veliko razširjenost čebelarstva v tistem času in poudarja njegovo pridobitno vlogo. To potrjujejo tudi zapisi o tej dejavnosti v naslednjih stoletjih. V 18. stoletju je o čebelarstvu pisal G. A. Scopoli (1763, 1770); njegovemu pisanju je kmalu sledil strokoven preskok. Anton Janša, učitelj čebelarstva na dunajskem cesarskem dvoru, je z deloma Razprava o rojenju (1771) in Popolni nauk o čebelarstvu (1775) segel v sam strokovni vrh tiste dobe. Nemško pisanim besedilom so se pridružile razprave, pisane v slovenščini. Tako je čebelarstvo krepilo svoje strokovne izrazne temelje

in pridobilo izobraževalno vlogo. K temu sta pripomogla še Peter Pavel Glavar, ki je dopolnil in prevedel Janševo delo o čebeljih rojih (1776), in Janez Goličnik s prevodom Janševega dela Popolni nauk o čebelarstvu 1792. leta. V prvi polovici 19. stoletja so o čebelarstvu pisali Peter Dajnko (Čelarstvo, Gradec 1831), Jurij Jonke (Kranjski čbelarčik, Ljubljana 1836), Fran Levstik (Bučelstvo po izkušnjah in besedah retenjskega bučelarja Jožefa Oblaka, 1858), Janez Sumper (Slovenski bučelarček, Celovec 1871) in Jernej Černe (Umno čebelarstvo, Ljubljana 1895). Čedalje večja razširjenost čebelarstva je bila vzrok, da so se v drugi polovici 19. stoletja začeli pojavljati čebelarški časopisi in revije. Slovenski čebelar izhaja od leta 1898 in je še zdaj osrednje glasilo slovenskih čebelarjev. V 20. stoletju so se čebelarstvu zapisali Fran Lakmayer, Anton Žnideršič, Donat Jug, Avgust Bukovec s sodelavci, Jože Rihar, Martin Mencej, Stane Mihelič, Janez Poklukar in drugi. Stroko raziskovalno in s pisano besedo tudi dandanes razvijajo številni pisci, tem pa se pridružuje množica tistih, ki so v Slovenskem čebelarju desetletja dopolnjevali strokovno misel predvsem z blago naklonjenim odnosom do osrednjega predmeta svojega delovanja, do čebele.

Veliko število piscev pa ni edina posebnost slovenskega čebelarškega izrazja. Njegova edinstvenost je tudi v antropomorfizaciji, v tem, da so isti izrazi, ki določajo odnose med ljudmi, v rabi tudi v biologiji čebel. Tu ne gre samo za splošno znan izraz, ki prenehanje življenja čebele jezikovno enači z izrazom za človeka (čebela umre), ampak za celovit pogled na poimenovalne silnice stroke. Čebele v slovenskem jeziku pojejo, jočejo, hodijo na ženitovanske in svatovske polete. Njihovo sorodstveno razmerje se izraža z izrazi babica, oče (očetna čebelja družina), mati (materna čebelja družina), med seboj so si sestre in bratje (trot brat), so polsestre in vnuki. Srajkca spominja na otroški svet, čebelji kruhek pa na nepogrešljivo vsakodnevno živilo. V panju živijo čebele, ki so delavke, čistilke, dojlje, graditeljice, krmilke, snažilke, čebele so pridne in marljive, so žalostne in srdite. Z malo domišljije je panj z brado in žrelom podoba človeškega obraza. V takem pojmovanju se istovetita človek in žival. K temu je treba dodati tudi primere. Če se v njih, ki so neke vrste jezikovne okamnine, izra-

zijo posebnosti določenega naroda, smo Slovenci s primero biti priden kot čebela to malo žival povzdignili v merilo delavnosti, v vrednoto, ki je v stoletjih ohranjala naše prednike. Take poimevalne povezave kažejo veliko navezanost slovenskega človeka na tisto, s čimer se je ukvarjal. Ugotavljati povezave med tem in dejstvom, da je kranjska čebela naša avtohtona vrsta, je nemogoče, kljub temu pa se vsiljujejo same od sebe.

Poleg počlovečenega gledanja na čebelo pa naše čebelarstvo izrazje označuje še bogata sinonimija. Več izrazov z enakim pomenom za en pojem izvira iz pogostosti pojava v stvarnem svetu. Množica izrazov za določen čebelarski pojav tako izhaja iz velike razširjenosti in veljave čebelarstva, v okviru katerega so se v posameznih pokrajinah v preteklosti izoblikovali posebni izrazi. Temu se pridružujejo gospodarska in družbenozgodovinska dejstva, ki potrjujejo pretežno kmečki izvor naših dedov. Matica je oprášena, sprašena, obhrojena, oplemenjena, oplojena. Vsem znani propolis je po domače poimenovan tudi zamaža, zamaz, zadelavina, smolni vosek.

Obveza, da to naše izročilo ohrani mo prihodnjim rodovom, je izpolnjena tudi s tem slovarjem. Tako Čebelarski terminološki slovar ni samo zbirka izrazov, saj se v njem na samosvoji način izraža duh slovenskega jezika, ki v čebelarstvu potemtakem temelji na posebnem odnosu našega človeka do te dejavnosti. Tudi Slovenski čebelar je v več kot stoletju svojega izhajanja na svojih straneh nanizal veliko takih misli. Med najlepše sodijo prav gotovo te: »Nič čudnega torej, če je med ljudmi pregovor, da s smrtjo gospodarja pomrjejo tudi čebele. Pa bi bilo zelo škoda. Dom brez čebel je kakor vrt brez cvetja – oboje je pusto in prazno, mrtvo. Ne za pomlad ne za poletje ne boste več vedeli, če pokopljete čebele – vse leto vam bo ena sama dolga, megljena enolična zima.« (Slovenski čebelar 1970, 150.)

Izid Čebelarskega terminološkega slovarja je zato tudi kulturno dejanje. Slovar bo pripomogel k razpoznavnosti čebelarstva kot stroke, o katere prihodnosti so mnenja različna, k uveljavitvi čebelarskega strokovnega jezika, s tujimi ustrezniki bo omogočil pronik naše stroke v svet, hkrati pa bo utrdil zavest o izviranosti naše čebelarskega izrazja.

ČEBELARSKI TERMINOLOŠKI SLOVAR

Potek del pri Čebelarskem terminološkem slovarju

Sestavo čebelarskega slovarja je predlagala ČZS ter navezala stike z vodjo Sekcije za terminološke slovarje na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU Marjeto Humar. Prvi sestanek za izdelavo čebelarskega slovarja je bil 13. decembra 2002 na sedežu ČZS na Brdu pri Lukovici, ustrezne sklepe o izvedbi projekta pa je sprejel njen upravni odbor na 12. redni seji 21. decembra 2002. Določeno je bilo, da naj bi delo potekalo na rednih sejah ter da naj bi bil slovar normativen, razlagalen in prevajalen. Leta 2003 je delo steklo, pospešeno pa je bilo v drugi polovici leta 2003, ko so seje postale redne.

Čebelarski terminološki slovar je skupno delo Komisije za izdelavo čebelarskega terminološkega slovarja (v nadaljevanju Komisije), ki so jo sestavljali: Simon Atelšek, prof. Marjan Debelak, univ. dipl. arh. (do decembra 2004), Franc Grajzar, elektro-

tehniki, Janez Gregori, prof. biol., Janez Hočever, univ. dipl. inž., dr. Viktor Majdič, jezikoslovec, Janez Mihelič, univ. dipl. biol., in leksikologinja specialistka v humanistiki, profesorica Ljudmila Bokal, raziskovalka na Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša. Komisija je delovala na nacionalni ravni v okviru ČZS in ZRC SAZU, ki sta januarja 2004 sklenila pogodbo o sodelovanju pri izdelavi čebelarškega slovarja. Obe pogodbeni strani sta zagotovili nujno potrebna sredstva.

Leta 2003 in delno leta 2004 je delo potekalo v več fazah, poudarek pa je bil na izpisovanju. Izbrati je bilo treba reprezentativno strokovno literaturo, iz katere smo podčrtavali čebelarške termine in jih vnašali v bazo računalniškega programa SlovarRed 2.1. Hkrati so že potekala tudi redakcijska dela. Izpisali smo 32 strokovnih enot. Sklenjeno je bilo, da bodo v slovar zajeti izrazi, ki se uporabljajo v čebelarški literaturi od druge svetovne vojne naprej, starejša čebelarška literatura pa bo upoštevana le primerjalno. Izbrana literatura je obsegala strokovne knjige, učbenike, revijo Slovenski čebelar, strokovne članke, poljudnoznanstveno literaturo in drugo. Na taki podlagi je bil izdelan geslovnik, ki je bil sproti dopolnjevan. Ob začetku leta 2007 je Komisija geslovnik znova pregledala in ga primerjala s Slovarjem čebelarških terminov (Dictionary of Beekeeping Terms), ki je leta 2003 izšel v Bukarešti, z dvema priložnostnima seznamoma čebelarških izrazov in z Zbirko čebelarških izrazov Walterja Šmida iz leta 1903.

Izrazje so vse od sklepnih del zbirali tudi priložnostno, še posebej iz žive rabe; marsikateri izraz so predlagali tudi člani Komisije iz svojega poznavanja. Pregledali smo ustrezne spletne strani, besedila ob razstavnih predmetih v Čebelarškem muzeju v Radovljici, pripise k prodajnim izdelkom v prodajalni ČZS in sledili izrazom tudi drugod. Nekaj izrazov sta ob recenziji predlagala in pripravila redakcije zanje doc. dr. Janko Božič z Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani in izr. prof. dr. Aleš Gregorc s Kmetijskega inštituta Slovenije.

Redakcije smo pripravljali na rednih sejah, ki jih je bilo 161. Podlago za delo na sejah so člani Komisije pripravili doma in na individualnih strokovnih sestankih. Vprašanja, ki so zahtevala hiter odgovor, smo razreševali s telefonskimi pogovori in po elektronski pošti.

Čebelarško izrazje so od leta 2003 iz različnih virov zbirali v Sekciji za terminološke slovarje. Sproti so ga vpisovali v računalniški program SlovarRed 2.1. Do novembra 2007 se je v njegovi bazi nabralo 4949 izrazov. Iz te podlage so bili izbrani v slovar sprejeti izrazi. Po mnenju poznavalcev je to tako rekoč popolna zbirka terminov s področja čebelarstva. Tako ima stroka zbrano vse izrazje, od jedrnega, ki je obdelano v slovarju, do obrobnega, ki je prav tako del njenega izraznega sistema.

Komisija je slovar dala v recenzijo doc. dr. Janku Božiču z Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani in izr. prof. dr. Alešu Gregorc s Kmetijskega inštituta Slovenije kot čebelarškima strokovnjakoma ter jezikoslovki, izr. prof. dr. Majdi Merše z Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU.

Septembra 2006 je začela s Komisijo sodelovati germanistka Bernarda Starman, ki je prevzela dopolnjevanje besedila z angleškimi in nemškimi ustrezniki. Pri dokončevanju tega dela so sodelovali člani Komisije Janez Hočever in Janez Gregori, Jakob Müller iz Sekcije za terminološke slovarje ter Norbert Jedlovčnik. K strokovni priložnosti prispeva tudi seznam latinsko-slovenskih izrazov, uporabljenih v slovarju, ki jih je strokovno pregledal Janez Gregori.

Predlog, da bi slovarju dodali leksikonski razdelek s pogloblitimi življenjepisnimi podatki o slovenskih in tujih čebelarških strokovnjakih ter kratak

opis njihovih prispevkov k razvoju čebelarstva, je bil podan na začetku del, uresničevati pa se je začel jeseni 2007. Razdelek je dragocen, a ne popoln, prvi leksikonsko zasnovan sistematični seznam slovenskih in tujih čebelarških strokovnjakov in njihovih del v slovenščini. Avtor tega dela je Janez Gregori, prof. biol.

Literatura, navedena v slovarju, ni pomembna samo kot dokument, iz katerega smo izpisovali gradivo in iskali strokovne informacije, ampak tudi zato, ker je tako rekoč zbirka vsega dosegljivega čebelarškega strokovnega gradiva v obdobju nastajanja slovarja.

Nekatere iztočnice so ponazorjene z ilustracijami in fotografijami. Ilustracije je pod strokovnim vodstvom Janeza Gregorija izdelala Andrejka Čufer. Fotografije sta prispevala Janez Gregori in Franc Grajzar. Fotografije čebelarške opreme so delo podjetja Logar trade, d. o. o.

Delo je bilo oddano v tisk julija 2008. ■

*Zbranih je bilo preko
4900 izrazov. Po
mnenju poznavalcev je
to tako rekoč popolna
zbirka terminov s po-
dročja čebelarstva.*